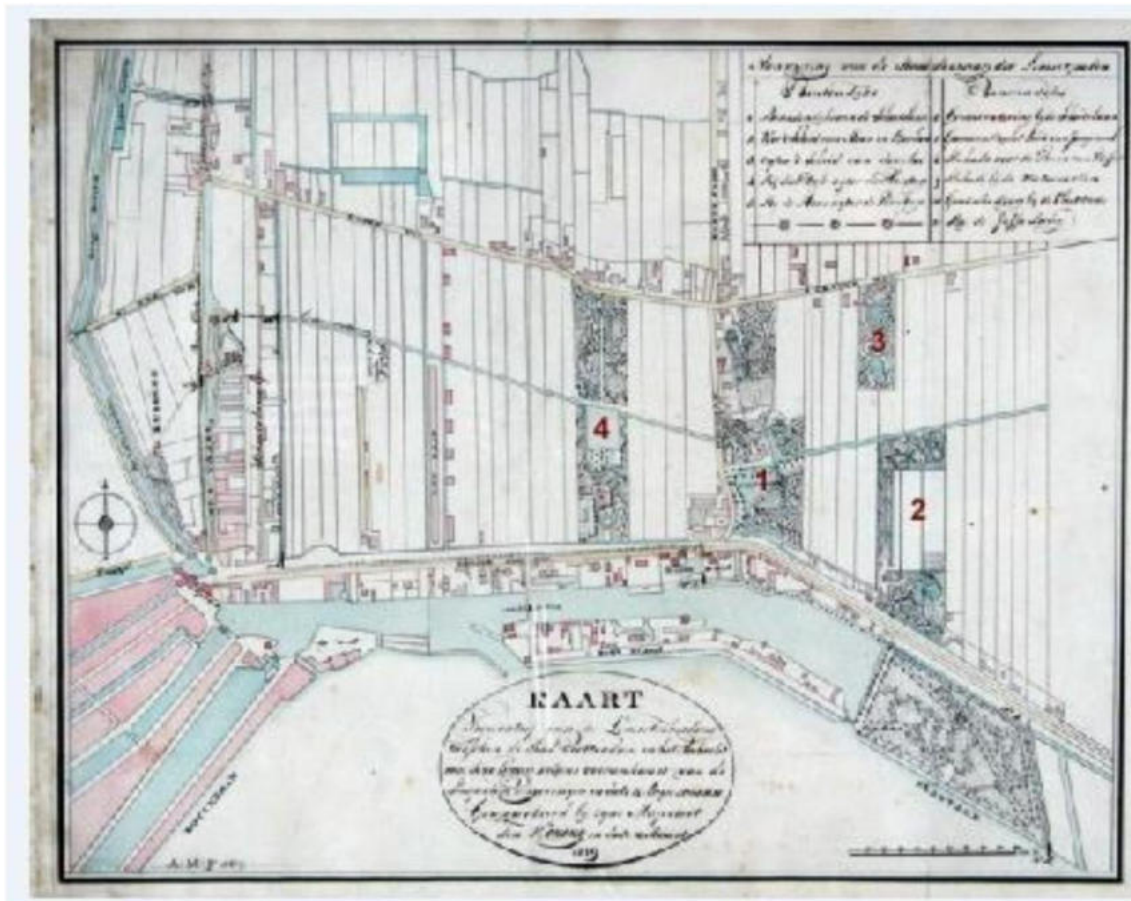

De Buitenplaatsen van Kralingen

(Deel 3)

Door Robert J. Ligthelm

Een kaart uit 1819 waarop de grenspalen tussen Rotterdam en Kralingen worden aangegeven. Een aantal buitenplaatsen worden hier fraai op aangegeven. Het is gissen waarom niet alle in 1819 reeds aangelegde buitenplaatsen er op staan. Slot Honingen (1), Trompenburg (2) Vredenoord (3). Lusthof (4) (Stadsarchief ⁽¹⁾).

Twee verloren lusthoven

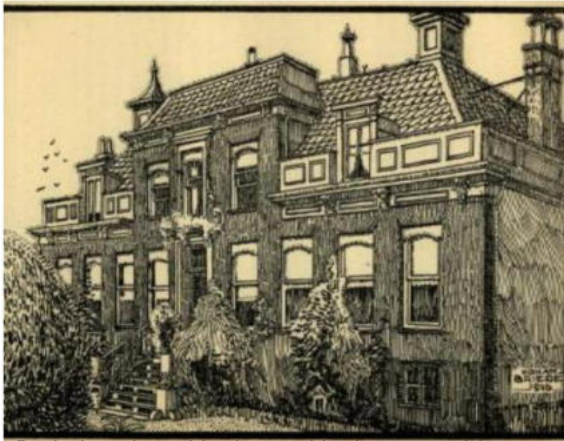
Kralingen ligt op veengrond en het oorspronkelijke dorp lag verder naar het oosten, waar nu de Kralingse Kerklaan loopt. Geleidelijk aan verdween dit dorp in de plassen die ontstonden door de veenaafgraving. Met de sloop van de oude dorpskerk rond 1840 hield dit dorp op te bestaan. Bij de inpoldering van wat nu de Alexanderpolder is kwam het weer droog te liggen. Het illustreert hoe nat Kralingen was, er waren veel sloten nodig om het land bewerkbaar te houden. Een nieuw dorp ontstond geleidelijk aan op de Viersprong waar de Hoflaan (de oude oprijlaan van Slot Honingen) de 's Gravenweg kruist. Het verlengde van de Hoflaan heet Kortekade. Daar waar de weg door de Kralingse plassen loopt, ligt deze op een smalle strook niet afgegraven veen.

Geleidelijk aan werd de verlengde 's Gravenweg naar het westen toe de Oudedijk genoemd. We zien de viersprong op de afgebeelde kaart op de linker boven hoek van het buiten Slot Honingen.

Twee fraaie maar inmiddels verdwenen buitenplaatsen zijn Lusthof en Vredenoord met respectievelijk 4 en 3 op deze kaart aangegeven. Van Lusthof resteert slechts de naam van een winkelstraat in Kralingen: de Lusthofstraat. Het park van Vredenoord is nog aanwezig. Hierop staat het zeer fraaie regenten-gebouw van Kuyl's fundatie dat na de oorlog vanuit de stad is overgebracht naar het terrein van Vredenoord ⁽²⁾.

Vredenoord

Het huis Vredenoord werd gebouwd door een burgemeester van Rotterdam Mr. Franco du Bois. Hij kocht daarvoor op 3 mei 1698 een boerderij met een tuin, landerijen en een boomgaard gelegen aan de 's Gravenweg voor fl. 6.750. In 1706 breidde hij zijn landgoed uit door grond ten oosten van de boerderij te kopen.

*De buitenplaats Vredenoord in de vroege 20e eeuw.
Op een tekening van Johan Briedé ⁽³⁾.*

In 1711 overlijdt zijn zoon Hugo du Bois die dan de eigenaar blijkt te zijn. Uit de notariële archieven blijkt de familie in de voorgaande jaren heel veel geld besteed te hebben aan hun bezit, maar het voldoet nog niet echt aan de eisen die je aan een buitenplaats stelt. Het huis is nog altijd meer een boerderij met herenkamer dan een fraai lustoord ⁽¹⁾.

Het geheel vererft op Mr. Adriaan Boon, heer van Steenhuyzen en Molenaarsgraaf en zijn vrouw Jacoba du Bois. Zij is of de zuster of de dochter van Hugo. Zij verkoopt als weduwe het geheel in 1724 aan de Rotterdamse brouwer Hendrik Nieuwaart, voor fl. 9.500. Bij de overdracht heet het dan: "een buytenplaats, bestaande soo in tuin als weyland met zijn huysinge en verder getimmerte daarop staande, bepootinge en orangien" ⁽³⁾.

Hendrik Nieuwaart en zijn vrouw Benjamine van Es wonen er tot 1746. Zij hebben het huis voor het eerst Vredenoord genoemd. De naam verwijst naar hun hele gelukkige leven samen op dit landgoed. Bij de verkoop in 1746 gebruikt de notaris dezelfde omschrijving als in 1724. De weduwe Nieuwaart had zich voor de verkoop nog aan een tweede echtgenoot gewaagd, ⁽³⁾ maar dit huwelijk loopt niet goed af en leidt tot een scheiding,

waarbij de gewezen echtgenoot zelfs beperkingen opgelegd krijgt door de schout van Kralingen. Deze klinken ons vandaag de dag in de oren als een modern straatverbod voor de 's Gravenweg.

Zij verkoopt voor fl. 8.000 aan de Heer Dirk Adriaan van den Burch, die haar echter ook fl. 2.800 betaalt voor een deel van de boedel, namelijk de: "soodanige behangsels, doekramen, spiegels in de schoorsteen, schilderijen en platen in de schoorsteen, alsmede die in 't secrete staat, oranjeboomen en verder tuingereedschappen etc." Uit de verdere beschrijving blijkt dat er op de parterre drie kamers waren met daarboven een grote zaal, terwijl in de tuin zich grote stenen en loden vazen bevonden. Er was een inrijhek met pilasters wederom versierd met vazen. Met fors verlies verkoopt hij na 9 jaar het huis al weer voor fl. 6.000 aan het echtpaar Liebenrood-Sperling.

Deze Liebenrood was een koopman met ook een groot huis aan de Boompjes in de stad Rotterdam. Na zijn dood in 1765 bleef de weduwe op beide huizen wonen en zette de zaak van haar man voort. Zij overlijdt in 1773 op Vredenoord. Haar dochter Elizabeth en schoonzoon kolonel der cavalerie Hendrik Mispelblom Meyer zijn de volgende bewoners. De weduwe Mispelblom Meyer blijft er tot 1795 wonen als ze ook op Vredenoord overlijdt. In de Rotterdamsche Courant van 17 mei 1795 wordt het buiten te koop aangeboden: "...een zeer aangenaam gelegen buitenplaats, genaamd Vredenoord, met deszelfs logeabel Huis, Coupel, Tuinmanswoning, Koetshuis, Stalling etc. Plantagiën, Boomgaard en Lanen etc.; alsmede een partij Land daarnevens en –agter gelegen, te samen groot of verongeldende voor 4 Morgen 462 Roeden, (*auteur: ca 4 hectare*) staande en gelegen bezuiden 's Gravenweg, omtrent de Hoflaan, in den Ambagte van Kralingen, buiten Rotterdam etc." ⁽⁴⁾. Men gaat ervan uit dat Vredenoord zijn oorsprong in de late 19e eeuw heeft ⁽¹⁰⁾. In circa 1900 tekende Johan Briedé het huis. Op zijn tekening is de Louis XIV stijl herkenbaar. Er zijn geen vermeldingen van latere ingrijpende verbouwingen in de 18e en 19e eeuw.

In de 19e eeuw wordt het regelmatig verkocht aan Rotterdamse koopmannen o.a. Kloppen-

burg en Van Rossum. De splitsing bij de verkoop in 1848 betekent het begin van het einde. Een kavel bestaat uit de boerderij en weilanden, een ander kavel uit het bos die verkocht wordt aan de eigenaar van Trompenburg, het derde kavel is het huis met een kleine tuin. De laatste particuliere bewoner is J. Ficq, die in 1902 overlijdt. De Ficq's waren de 10^e familie die in twee eeuwen het landgoed bewoonden. Zij erven en verhuren het eerst en verkopen het een aantal jaren later aan een stichting voor tuberculose verpleging die er een sanatorium in opricht ⁽³⁾. De stichting bouwt er ten tijde van de Eerste Wereldoorlog een vleugel aan. In krantenartikelen wordt de lelijkheid van deze aanbouw sterk benadrukt.

In 1953 koopt het St. Franciscus Gasthuis het huis en begint er een tehuis voor de opvang van RK werkende meisjes ⁽⁵⁾. In de 60er jaren van de vorige eeuw werd het gebouw steeds bouwvalliger. Het Gasthuis besluit Vredenoord te slopen. In overleg met de gemeente Rotterdam en de Stichting Kuyl's Fundatie wordt besloten op het terrein van Vredenoord het Regentengebouw van het hofje van Kuyl's Fundatie te herbouwen. Het regentengebouw aan de Schiekade, die daar voor uitbreiding van het Gasthuis afgebroken moet worden, kan zo gered worden. Het uit 1812 stammende neoclassicistische gebouw opende in 1972 haar deuren met een nieuw hofje erachter. ⁽⁶⁾

Het gebouw is tegenwoordig te huur voor recepties, diners en huwelijken. Het hofje wordt nog steeds bewoond.

Kuyl's Fundatie ⁽⁷⁾

Het park is nog fraai intact en loopt aan de achterzijde door in de overtuin van Trompenburg.

Lusthof

— Twee der schoonste buitenplaatsen in de gemeente Kralingen "Lusthof" en "Ypenhof" zullen dezer dagen in veiling worden gebracht. Indien deze plaatsen alsdan ook tot bouwgrond worden gemaakt, zal de gemeente veel van haar schoon verliezen.

De Volksvriend van 17 juni 1880 ⁽⁴⁾

Deze korte mededeling laat zien dat het mensen toen toch ook al aan het hart ging hoe treurig het gesteld was met het behoud van de Rotterdamse buitenplaatsen. Ypenhof zou nog een tweede leven krijgen, waarover een volgende keer, maar voor Lusthof waren de laatste uren geslagen. Het was een fraaie buitenplaats geweest met een groot park en tuinen die zich uitstrekten vanaf de Honingerdijk langs de rivier tot aan de Oudedijk-'s Gravenweg. Het Algemeen Handelsblad van april 1885 beschrijft het, zonder in details te gaan, als een van de twee mooiste buitenplaatsen van Kralingen ⁽⁴⁾. Er was een lange oprijlaan vanaf de Honingerdijk (in de volksmond de zeedijk genaamd) tot aan het huis dat ongeveer halverwege het terrein lag. Na de verkoop werd de oprijlaan doorgetrokken naar de Oudedijk en Avenue Prins Alexander gedoopt. Later is om onduidelijke redenen de naam veranderd in Voorschoterlaan. In de jaren daarna werd deze volgebouwd met deftige herenhuizen ⁽⁸⁾.

Op de bovenstaande kaart is naast het huis een grote vijver te zien (*precies waar op de kaart het nummer 4 staat*) waarvan nu niets meer over is. Sommigen zeggen dat er ter plaatse van de voormalige vijver in de Voorschoterlaan nog een deuk in de weg zou zijn. In "De Nederlandsche Stad- en Dorpsbeschrijving" wordt Lusthof samen met de aan rivier gelegen Roozenhof en St. Elbrecht genoemd als de drie fraaiste buitens van Kralingen aan het eind van de 18 eeuw. Lusthof was ge-

e ⁽⁹⁾

bouwd aan het einde van de 17 eeuw, mo-

e gelijk op grond die beschikbaar was gekomen bij de afbraak van het slot Honingen (1668). Maar de eerste duidelijke vermelding van het huis waarbij deze als een buitenplaats wordt beschreven, dateert van 1782. In dat jaar erft Maria des Amorie het buiten Lusthof van haar man Michiel Viruly, een rijke Rotterdamse verzekeraar en koopman ⁽¹⁰⁾

Het landgoed is dan 7 morgen en 512 roeden groot, ongeveer 6 hectare.

Het passeren van het testament vindt plaats met als getuige ene C.A. Cantier Certon, een naam die we bij de volgende bewoners weer tegenkomen.

Het is onwaarschijnlijk dat het rond 1885-1890 gesloopte Huis Lusthof uit deze tijd stamde ⁽⁴⁾. Op afbeeldingen oogt het zeer 19^e eeuws.

De familie Fauchey op het bordes van Lusthof, ca 1875. Een eenvoudig statig 19^e eeuws huis. ⁽⁸⁾

Het grootste gedeelte van de 19^e eeuw is Lusthof, in de buurt ook het buiten van Fauchey genoemd, door de gelijknamige familie bewoond geweest. Welgestelde Rotterdamse ondernemers, winkopers, cargadoors en officieren ⁽¹¹⁾ die bij het Kralingse volk zeer populair waren daar ze 's winters de vijver openstelden voor het schaatsen door de lokale bevolking. De familie Fauchey is mogelijk ook de bouwer geweest van het huis dat in ca 1885-1890 afgebroken wordt.

In 1866 mislukt het om het landgoed te verkopen. Het buiten dat dan in advertenties wordt beschreven als 2,5 ha groot, wordt later ook in gedeelten aangeboden. In de advertentie in het Rotterdams Nieuwsblad van 1880 is sprake van 4 ha ⁽⁴⁾. Onduidelijk is of de familie tussentijds grond bijgekocht had. De buitenplaats wordt dan wel verkocht maar helaas met het doel deze af te breken. In 1865 is de eerste Fauchey die op Lusthof woonde aldaar overleden, Pierre Jean Marie, gedoopt in de Waalse kerk te Rotterdam in 1792, zijn beide zonen overlijden eveneens op Lusthof, Cornille André Elisa in 1873 en zijn jongere broer Pierre Charles Jean in 1879. Beiden overleden al jong, bovendien overlijdt dan in

februari 1880 hun moeder mevrouw P.J.M. Fauchey geboren Cantier Certon ⁽¹²⁾.

De schoondochters hebben daarna kennelijk besloten het landgoed definitief van de hand te doen. Even gloort er nog hoop want de koper Jacob Bosman laat plannen maken voor een fraaie verbouwing, maar het jaar erop verkoopt hij het zonder dat er iets gebeurd is. Koper is B. Hooykaas die de woning laat plaatsmaken voor de ontwikkeling van een woonwijk ⁽¹⁰⁾. Later dat jaar wordt hout van de omgezaagde bomen te koop aangeboden en het jaar erop deuren, ramen en stenen van het gesloopte huis. Aan weer een Kralingse buitenplaats was een droevig eind gekomen.

Openbare Verkoop.

De Notarissen **PAATS & NIERSTRASZ**, resideerende te Rotterdam, zijn voornemens, als daartoe last hebbende, om op **MORGEN den 23 Mei 1866**, des namiddags ten 5 ure, in het Lokaal voor Publieke Verkoopingen, aan de Geldersbekade aldaar, in het openbaar te Veilen en vervolgens te Verkoopen:

Het Noordelijke gedeelte van de Buitenplaats LUSTHOF,

uitkomende aan den Ouden Dijk in de gemeente **Kralingen**, bestaande in een uitgestrekt terrein met Opgeaand **GEBOOMTE**, uitmuntende **VRUCHTBOOMEN**, vruchtbaren **MOES- en TUINGROND** met **TREK- en STOOKKASTEN**, **SCHUUR**, **TUINMANSWONING**, **ORANJERIE**, **WATER** en **ERVE**, alles in den besten staat van onderhoud, met elkander groot omstreeks 2½ Bunder.

Het terrein is bij uitstek geschikt om te worden bebouwd, hetzij in zijn geheel, hetzij tot aanleg van een of meer **Buitenplaatsen**, en zal worden gereeld in Vier Perceelen, die, na afzonderlijken afslag, in combinatiën zullen worden aangeboden. De Perceelen zijn bij het Kadaster bekend in sectie B, als volgt:

N.º 1, zijnde het oostelijke Perceel, onder ns. 3696, 3697 en 3698, te zamen ter grootte van **57 Roeden 20 Ellen**.

N.º 2, naast het voorgaande, onder ns. 3700 tot 3703, te zamen ter grootte van **53 Roeden 20 Ellen**.

N.º 3, waarop de Tuinmanswoning met Oranjerie en Schuur, naast het voorgaande, onder ns. 3704 tot 3708, 3630, 3632 en 1635, te zamen ter grootte van **56 Roeden 17 Ellen**.

N.º 4, naast het voorgaande, en bijzonder geschikt tot aanleg eener **Warmoezelderij**, onder ns. 3709, 3710, 1639, 1640 en 1641, te zamen ter grootte van **49 Roeden 30 Ellen**.

Te aanvaarden den 1 Augustus 1866.

Tot de bezichtiging wordt nog **HEDEN en MORGEN** de gelegenheid gegeven, des morgens van 10 tot des middags 4 ure; toegang aan de zijde van den Ouden Dijk.

De Perceelen, die in tijds op het terrein zullen worden afgebakend, zijn ook aangeduid op eene Plattegrondsteekening, verkrijgbaar ten Kantore van genoemde Notarissen, aan den Oppert, wijk 6, n.º 8, te Rotterdam; alwaar ook nadere inlichtingen worden verstrekt.

In het boek "Kralingen onder de rook van Rotterdam" van Hans Blom uit 1995 schetst Margriet Fock-Deiters in het laatste hoofdstuk bij een wandeling door Kralingen het weemoedig stemmende beeld van hoe het historisch erfgoed van Kralingen in de loop der jaren is verdwenen. Ten offer gevallen aan de verstedelijking of de hoge onderhoudskosten die buitenplaats eigenaren niet meer konden of wilden opbrengen ⁽¹⁰⁾.

In de volgende column zal ik een aantal buitens die we nog over hebben aan u voorstellen om al te diepe weemoed te verdrijven.

Rotterdamsch Nieuwsblad 31 mei 1880

Literatuur:

- (1) Stadsarchief Rotterdam
- (2) Groen van Toen Historisch Kralingen: file:///C:/Users/Rob/Downloads/Groen_van_Toen_OM_2012%20(2).pdf (geraadpleegd 13-3-2017)
- (3) Wiersum, Dr E, "Kralingsche Buitenplaatsen I" in: *Rotterdams Jaarboek*, (band VII), Rotterdam, 1919, 127-131.
- (4) Delpher <http://www.delpher.nl/nl/kranten> (geraadpleegd 13-3-2017).
- (5) De Ster van Kralingen, 1-7-2014, jrg. 27 – 3 (eigen verzameling).
- (6) [http://www.toptrouwlocaties.nl/kuyl-s-fundatie.7513.lynkx?PostedField\[plaats\]=Rotterdam&straal=0&zoeken.x=38&zoeken.y=4&SearchType=on&search=true](http://www.toptrouwlocaties.nl/kuyl-s-fundatie.7513.lynkx?PostedField[plaats]=Rotterdam&straal=0&zoeken.x=38&zoeken.y=4&SearchType=on&search=true) (geraadpleegd 13-3-2017).
- (7) trouwlocatie.nl
- (8) Renting, R.A.D., Kralingen in oude ansichten, 2^e druk, Europese Bibliotheek Zaltbommel, 1973, 75-76.
- (9) *Ollefen, Lieve van, De Nederlandsche Steden Dorpbeschrijver, deel V, Amsterdam, 1797.*
- (10) Fock-Deiters, Margriet. Zo oud als de weg van Kralinge: Voettocht langs de "Genoegns van Weleer" in Kralingen onder de rook van Rotterdam (red.H.Blom) Rotterdam 1995 171-173
- (11) *Nederlands Patriciaat. 's Gravenhage, 1918, IX, 100-102.*
- (12) CBG <http://cbgverzamelingen.nl/zoeken?search=Fauchey&collection=Familieadvertenties> (geraadpleegd 13-3-2017)

Redactioneel

(Aanvullingen en reacties op eerder geplaatste artikelen)

Betreft:

De Buitenplaatsen van Kralingen

(Deel 2 – pag. 9)

De auteur van het artikel is er abusievelijk van uitgegaan dat onderstaande 'waarschijnlijk denkbeeldige afbeelding van een onbekende tekenaar' is.

Het slot Honingen

(Pot J.E.van der, "De nadagen van Slot Honingen" in: *Rotterdams Jaarboek Rotterdam 1940* 113-126.)

In een ingekomen bericht van Taco Hermans geeft hij aan dat de maker van deze tekening niet anoniem is maar dat de tekening vervaardigd is door Jacob Lois. Lois tekende de westzijde in 1640 en de noordzijde in 1670. Hij heeft ook de ruïne ingemeten en daarvan een plattegrond getekend.

De afgebeelde tekening is daarom niet helemaal fantasie, maar een door Lois gemaakte reconstructie op basis van wat hij nog aantrof en mede gezien de drie tekeningen van Roghman en van andere tekenaars stond er nog redelijk wat overeen.

Zie ook de beschrijving in het proefschrift van Taco Hermans: Middeleeuwse Woon-torens in Nederland, de bouwhistorische benadering van een kasteelvorm (2016). Blz. 277-278. (Uitgeverij Verloren)

Betreft:

Kasteel Nederhorst te Nederhorst den Berg

(pag. 13)

De auteur van het artikel had bij het artikel ook een 'Overzicht van afbeeldingen' geleverd. Helaas is deze door een misverstand niet geplaatst.

Natuurlijk willen wij onze fout goedmaken en u deze lijst niet onthouden.

H.W.M. van der Wyck, W. Th. Kloek, J.W. Niemeijer, De kasteeltekeningen van Roelant Roghman. 2 delen. Alphen a/d Rijn, 1989-1990. In deel 1 afbeeldingen 136: Nederhorst op een afstand gezien (Rijksprentenkabinet Amsterdam) en 137: Nederhorst van nabij met de toegangsbrug, 1647 (particuliere verzameling Londen).

C. Specht, De riddermatige huysen en gestichten in de provincie Utrecht. Utrecht, c. 1702; Idem, gestichten gewijzigd in gesichten, 2e druk. Utrecht, 1703; Idem, Het verheerlykt Utrecht vertoont in de afbeeldingen der adellijke en riddermatige hofsteden, in de heerlijkheid Utrecht, 3e druk. Amsterdam (na 1703). Afbeelding Huys te Nederhorst door J. van Vianen naar C. Specht, 1697.

W.Beelaerts van Blokland, Ch. Dumas, H. Ronnes, De kasteeltekeningen van Abraham Rademaker. Zwolle/Wijk bij Duurstede 2005. Afbeelding Album III: 79 onder: De linker- en voorzijde van Nederhorst den Berg bij Weesp, situatie 1697 naar de prent van C. Specht (particuliere verzameling).

A. de Leth, D. Stoopendaal, De zegepralende Vecht. Amsterdam, 1719. Prent 75: Het Huis Nederhorst; van den Hr. Wellard Godard van Tuyll van Serooskerken, onderschrift tevens in het Frans.

Zie voor een tekening van A. de Haen, Nederhorst in 1739 (Rijksprentenkabinet Amsterdam), Beelaerts e.a. Nederlandsche kasteelen, deel 2 (1914), 95.

H. Romers, Achttiende-eeuwse gezichten van steden, dorpen en huizen naar het leven getekend door J. de Beijer. Deel V Noord- en Zuid-Holland. Alphen a/d Rijn, 1996. Afbeelding 896: gezicht langs de Vecht met Huis Nederhorst en de kerk te Nederhorst den Berg, 1745/47 (particuliere verzameling); hiernaar is de ets gemaakt door H. Spilman. Het verheerlykt Nederland of kabinet van hedendaagsche gezigten deel 7 (1773), 37/38; afbeelding 897: Het Huys Nederhorst, 1745 (Rijksprentenkabinet); hiernaar is de ets gemaakt door H. Spilman, Het verheerlykt Nederland of kabinet van hedendaagsche gezigten van steden, dorpen, sloten ... deel 9 (1774), 255/258; afbeelding 898: De Ridder-Hofstad Nederhorst, ets door H. Spilman, samen met voorgaande.

P.J. Lutgers, Gezigten aan de rivier de Vecht naar de natuur getekend en op steen overgebracht. 1836. Afbeelding: Het slot Nederhorst.

De betekenis van veldnamen in kasteelonderzoek: drie voorbeelden uit Warmond

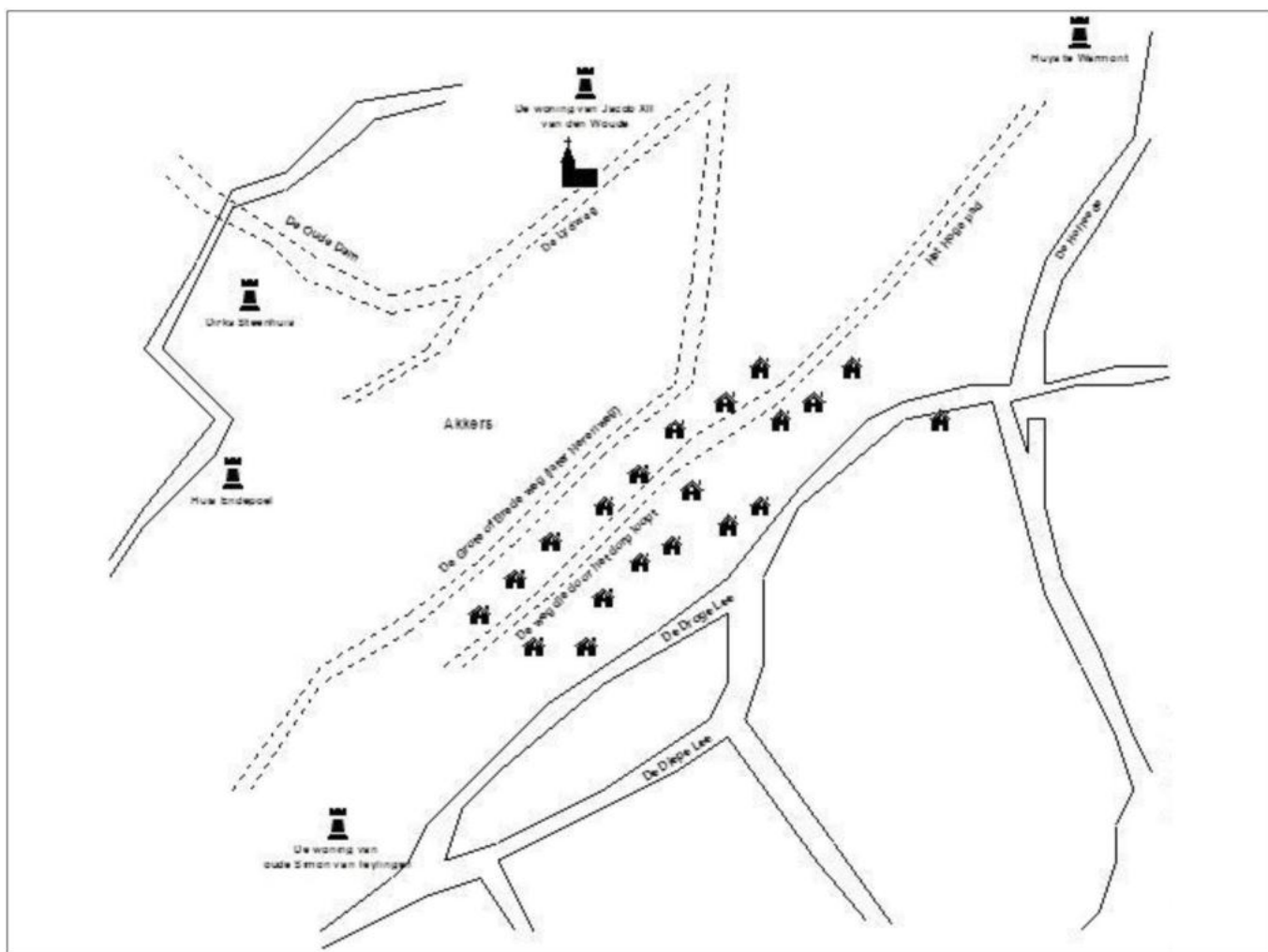
Door: Mathieu Fannee

Warmond mag beslist een 'kastelendorp' worden genoemd. De aanzienlijke geslachten Van Teylingen en Van Alkemade bouwden er in de 13de eeuw drie verschillende burchten. De heren van Warmond trokken er in de 13de en 14de eeuw ook twee kastelen op. En een lage edelman die Nicolaas Magnus heette, bewoonde rond 1300 ten slotte eveneens een Warmondse kasteeltoren. Dit waren dus welgeteld zes kastelen, die in het kleine Warmond tegelijk hebben bestaan.

Onze kennis van deze kastelen, die op één na allemaal verdwenen zijn, is uiteraard gebaseerd

op bronnenonderzoek en – in mindere mate – op de archeologie. Zo vertellen oude registers ons wie met deze kastelen beleend werden en archeologisch onderzoek wil zo nu en dan enig licht werpen op de inrichting van een kasteelterrein en de ontwikkeling daarvan door de tijd heen.

Afgelopen jaren is gebleken dat onze kennis van de Warmondse kastelen vergroot kon worden door bijdragen uit een verrassend hoek: de toponymie, met name de studie van de veldnamen. Drie voorbeelden komen in het vervolg aan de orde.

Het dorp Warmond, met zijn gordel van kastelen. Alleen kasteel Alkemade ontbreekt hier: dit kasteel stond een stuk noordelijker, bij Sassenheim. (situatie begin 14de eeuw; tekening auteur)

Kasteel Endepoel

Kasteel Endepoel was de woning van eerder genoemde Nicolaas Magnus. Over deze vermoedelijk lage edelman, die vanaf 1285 wordt vermeld, is niet veel bekend. Hij had twee dochters, waarvan er één met een telg uit het geslacht van de heren van Alkemade trouwde. En we weten dat hij in 1323 in conflict raakte met de heer van Warmond over schulden die zij “malcanderen eyskende waren”.⁽¹⁾ Ook weten we dat het conflict zo erg opliep, dat graaf Willem III van Holland (1304-1337) zich er hoogstpersoonlijk mee moest bemoeien. Het liep voor Nicolaas Magnus slecht af, want in 1326 moest hij geruïneerd zijn kasteel verlaten.⁽²⁾

De aktes uit die tijd leren ons dat het kasteel, mede door het huwelijk van Nicolaas' dochter, in 1353 geheel in handen van het geslacht Van Alkemade was. De leenregisters leren ons daarbij wat er allemaal bij het kasteel hoorde. Zo'n 12 morgen (10 ha) grond bestaande uit akkers op de Warmondse strandwal en ook graslanden in het veengebied ten zuidoosten van het dorp en ook nog zo'n 8 morgen (6,8 ha) land in Leiderdorp. Bekend is ten slotte dat bij het kasteel visrechten behoorden, en ook “zwanen van het land”, oftewel de zwaandrift.⁽³⁾ Zwanen waren een sta-

tussymbool en de zwaandrift was dan ook een exclusief adellijke recht.

Meer over de toebehoren van het kasteel was tot voor kort niet bekend. Zoals aangekondigd bracht de studie van de veldnamen daar verandering in. Gebleken is, dat enkele weilanden aan de westzijde (of: ten westen) van Endepoel in 1373 ook bij het kasteel hoorden. Deze weiden stonden toen bekend als de “Duyfhuysvenne”. Een ven(ne) was een

weiland en dit weiland heette naar een duifhuis.⁽⁴⁾

Uit veldnamenstudies is duidelijk geworden dat velden die naar een duifhuis vernoemd waren, doorgaans velden waren, waar daadwerkelijk een duifhuis was opgericht. Het houden van wilde duiven was namelijk streng gereguleerd, want deze dieren waren schadelijk voor de boeren. Dat we zo'n

duifhuis aantreffen op kasteelgronden, is niet toevallig, want net als het houden van zwanen was het houden van duiven voorbehouden aan de adel. Voor de adel hadden duiven meerdere functies.

Zij werden gegeten; vooral in de winter vormden zij een belangrijke aanvulling op het menu. Daarnaast was duivenmest een goede en dure meststof: een zak duivenmest leverde net zoveel op als een hele kar schapenmest.⁽⁶⁾

Dat zoiets op kasteel Endepoel praktijk was, was niet bekend. Rekeningen – die ons zoiets hadden kunnen leren – zijn niet bewaard gebleven. De veldnaam verradt dat men zich op Endepoel bezighield met duiven, op een manier die deels of geheel overeenkwam met wat we zonet beschreven.

De woning van Jacob XII van den Woude

Een ander voorbeeld van een kasteel waarbij de studie van de veldnamen een rol speelt, is de woning van Jacob XII van den Woude (†1302). Dit in de literatuur overigens totaal

onbekend kasteel wordt genoemd in het zogenaamde ‘Oude Register van Graaf Florens’, een register van de lenen van de leenmannen van graaf Floris V, opgesteld rond 1285.⁽⁷⁾

Laatstgenoemd register bevat de oudste vermelding van dit kasteel. Het register vertelt dat het stond bij de kerk van Warmond, en dat het land waarop het stond “het lant dat Franken was, van Wermonde” werd genoemd.

Het land heette dus naar heer Frank van Warmond (vermeld in 1201 als grafelijke getuige), de grootvader van Jacob XII van den Woude. Deze had het land en het daarop staande kasteel in 1285 in bezit.⁽⁸⁾

Het kasteel lijkt weer te worden vermeld in 1410. Toen schonk Jacobs achterkleinzoon Jan van den Woude, die op zijn beurt heer van Warmond was geworden, een stuk land met een huis erop aan tertiariessenzusters ten behoeve van de stichting van een klooster. Het land met huis erop was volgens de overdrachtsakte gelegen bij de kerk (net zoals de woning uit 1285) en over het huis zelf wordt verder meegedeeld dat het ommuurd was.⁽⁹⁾

Zowel in 1285 als in 1410 was dus sprake van een woning bij de kerk, steeds in bezit van de heer van Warmond en in laatstgenoemd jaar bleek die ommuurd te zijn. Een ommuring suggereert dat we hier niet zomaar met een woning te maken hebben, maar daadwerkelijk met een versterking.⁽¹⁰⁾

Dat dit het geval was, wordt bevestigd door een veldnaam. Direct naast het land waar genoemde woning stond, lag een ander stuk land dat in 1394 “dat Borch velt” werd genoemd.⁽¹¹⁾ Nadat de zusters in 1410 hun klooster op het kasteelterrein hadden gesticht, werd dat stuk land in 1456 nogmaals vermeld als het “burchfelt”. Zelfs in de 16de eeuw noemden de zusters dat stuk land nog het “Burchcamp” en meldden daarover dat het uiteraard “after convent”, dus achter hun klooster lag.⁽¹²⁾

Naast de aanwezigheid van een ommuring in 1410, maakt de veldnaam Burchveld (in verschillende varianten, zoals we zagen) vanaf 1394 duidelijk, dat de oudste woning van de heren van Warmond uit het geslacht Van den Woude inderdaad een versterkt kasteel, letterlijk een burcht, moet zijn geweest.

De woning van Foyken Foykensz.

De Warmondse edelman Foyken Foykensz. (vermeld 1382-1424), was een zwaargewicht uit zijn tijd. Hij was onder meer heer van Waalwijk, Sprang en Baardwijk, baljuw van Den Haag, Delfland en Schieland, raad van graaf Willem IV van Holland, tesorier, enz. Hoewel hij door zijn vele ambten weinig in Warmond verbleef, beschikte hij als edelman van Warmondse geboorte in het dorp uiteraard toch over een eigen woning en bijbehorende grond.⁽¹³⁾

In 2015 ontdekte archivist André van Noort dat een stel landerijen van Foyken Foykensz., gelegen aan de Warmondse Burgemeester Ketelaarstraat, in de 17de eeuw nog “den Burch” werden genoemd.⁽¹⁴⁾ Deze veldnaam is op enig moment overgegaan op een aangrenzende 17de-eeuwse boerderij, die heden nog als “de Burcht” bekend staat.

Toen Van Noort de leenregisters die op deze landerijen betrekking hadden, ging bestuderen, deed hij een bijzondere ontdekking. Hij ontdekte namelijk dat deze landerijen tot een leen behoorden, dat in 1325 werd omschreven als “die woninge die Oude Symons van Teylingen was”.⁽¹⁵⁾ De sprekende veldnaam en de naam van de hoge edelman Simon van Teylingen (†ca. 1280) spraken al boekdelen, maar Van Noort vond meer. Hij constateerde dat er in 1424 nog steeds een woning stond en dat daar de zwaandrift bij hoorde.⁽¹⁶⁾

Dit exclusief adellijk recht veronderstelt de aanwezigheid van slotgrachten en dus van een adellijke behuizing. Met de veldnaam “den Burch” leek het er dus alleszins op, dat Warmond er weer een nieuw, tot nu toe onbekend gebleven kasteel bij kreeg!

De observaties van Van Noort waren voor een deel al eerder gedaan door de Warmondse historicus A.G. van der Steur (†2012). De bekend kasteelkundige J.G.N. Renaud kende de observaties van Van der Steur.⁽¹⁷⁾ Maar zonder bevredigende onderbouwing verbond hij de vermelding van de woning van Oude Simon van Teylingen uit 1325 niet aan “den Burch”, maar aan kasteel Oud Teylingen/Lockhorst, dat in Warmond één kilometer zuidwestelijker stond. Volgens Renaud was “den Burch” dus niet de woning van Oude Simon van Teylingen.⁽¹⁸⁾ Was “den Burch” bij nader inzien dan toch géén burcht?

Het was in ieder geval géén burcht van het geslacht Van Teylingen. Recent is redelijk vast komen te staan dat Renaud, hoewel hij dat zoals gezegd onvoldoende onderbouwde, wel gelijk had. Het leenregister waarin het leen “den Burch” wordt vermeld, werd in de 16de eeuw samengesteld aan de hand van een grondadministratie die honderden jaren besloeg en niet altijd compleet was. Gebleken is, dat de woning van Oude Simon van Teylingen uit 1325 door de 16de-eeuwse administrateur foutief is aangezien als de eerste registratie van “den Burch”. De woning van⁽¹⁹⁾

Oude Simon van Teylingen en “den Burch” waren dus twee verschillende zaken: de woning van Oude Simon van Teylingen was hetzelfde als kasteel Oud Teylingen/Lockhorst ten zuiden van Warmond en het ten noorden van Warmond vermelde “den Burch” was dus een geheel ander gebouw.

Wat was de status van “den Burch” dan wel? Het was hoe dan ook een adellijke woning. Het reeds genoemde huis met zwaandrift, dat Van Noort daar in 1424 vermeld vond, is daarvoor voldoende bewijs. Net als de naam van de toenmalige eigenaar: de reeds genoemde machtige edelman Foyken Foykensz. De 17de-eeuwse veldnaam “den Burch” moeten we opvatten als een verwijzing naar zijn verdwenen woning, die gezien de daaraan ontsproten veldnaam, zonder twijfel veel indruk op tijdgenoten moet hebben gemaakt.

Onduidelijk blijft alleen waar deze woning daar precies heeft gestaan, want bij de beperkte archeologische opgravingen ter plekke is die nog niet aangetroffen.⁽²⁰⁾ Het is vermoedelijk een kwestie van tijd.

Besluit

Veldnamen kunnen ons als sprekende namen vaak zaken vertellen, die registers niet prijsgeven. Ten eerste zagen we dat de aanwezigheid van een “Duyfhuysvenne” bij kasteel Endepoel op het houden van duiven kon wijzen. Ten tweede zagen we dat de aanwezigheid van een “burchfelt” bij de oudst bekende woning van de Warmondse ambachtsheer (13^e eeuw), samen met de vermelding van een ommuring, voor ons duidelijk maakt dat we genoemde woning als een burcht mochten beschouwen. Toch is voorzichtigheid altijd geboden. Het derde voorbeeld liet ons zien, dat de vermelding van “den Burch”, ogenschijnlijk op de plek waar de 13^e eeuwse edelman Simon van Teylingen een woning had, bedrieglijk was. Het leenregister waarmee we “den Burch” in verband met Simon van Teylingen brachten, bleek niet betrouwbaar. Toch kwam de naam “den Burch” niet uit de lucht vallen: er was wel degelijk sprake van een adellijke woning, al behoorde die tot een andere eigenaar: de Warmondse edelman Foyken Foykensz.

Literatuur:

- (1) Nationaal Archief, AGH, archiefnr. 3.01.01, inv.nr. 242 (groot register Noordholland), f. 29r-29v, nr. 190.
- (2) Fannee, M. (2014). *tlant te Waremunde, een studie over Warmond in de middeleeuwen (1100-1400)*. Historisch Genootschap Warmelda, p. 108-109.
- (3) Muller Hz, S. (1901). “Het Oude Register van Graaf Florens”, in: *Bijdragen en Mededelingen van het Historisch Genootschap*, 22e jaargang, p. 282; Fannee, *tlant te Waremunde*, p. 106-107.
- (4) Hoek, C. (1966-1985). “Repertorium op de leen van de hofstad van Oud-Teylingen, later genaamd Lokhorst, te Warmond”, in: *Ons Voorgeslacht*, jrg. 21 en 40, Zuidhollandse Vereniging voor Genealogie [leen 1]; Fannee, *tlant te Waremunde*, p. 189 [Oud Teylingen 1D].
- (5) Schönfeld (1980). *Veldnamen in Nederland*, Gysbers & Van Loon, Arnhem, p. 91.
- (6) Hartog, E. den (2005). *Dieren in en rond de kastelen Teylingen en Brederode*. Kastelenstichting Holland en Zeeland, p. 123-124.
- (7) Bedenk dat dit een ander kasteel is dan het Huys te Warmont, dat waarschijnlijk pas vanaf 1303 (en hoe dan ook vóór 1359) werd opgetrokken (Fannee, *tlant te Waremunde*, p. 100-102).
- (8) Muller, “Het Oude Register van Graaf Florens”, p. 189-190 [nr. 48].
- (9) Fannee, *tlant te Waremunde*, p. 52, 93 e.v.
- (10) Erfgoed Leiden en Omstreken (ELO), Kloosters, archiefnr. 503, inv.nr. 1125 (transcriptie A. van Noort).
- (11) Boer, D.E.H. de [et al] (1983). *De rekeningen van de grafelijkheid van Holland uit de Beierse periode. Uitgegeven door de werkgroep 'Holland 1300-1500'. Serie II. De rekeningen van de rentmeesters der domeinen. Deel: 1393-1396*. 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff, p. 138.
- (12) ELO, Kloosters, archiefnr. 503, inv.nr. 1130 (fol. LI en LVI v.) en inv.nr. 1399 (transcriptie A. van Noort).
- (13) Fannee, *tlant te Waremunde*, p. 239.
- (14) ELO, Archief Gemeente Warmond, inv. nr. 1193 deel M folio 91v. (transcriptie André van Noort).
- (15) Nationaal Archief, Archief Nassause Domeinraad 1581 – 1811, inv.nr. 7381, folio CCCXC (transcriptie André van Noort).
- (16) Nationaal Archief, Archief Nassause Domeinraad 1581 – 1811, inv. nr. 7381, folio CCCXCV (transcriptie André van Noort).
- (17) Renaud, J.G.N. (1984). “Warmond of Voorhout”, in: *Castellogica* nr I, NKS., p. 70 (voetnoot 32); Steur, A.G. van der (1966). “Kastelen te Warmond” in: *Kontakt*, orgaan van de parochiële jeugdraad, Warmond, p. 13.
- (18) Renaud, “Warmond of Voorhout”, p. 66.
- (19) Fannee, M. (2017). *Heren van Warmond en Woude (985-1503)*. Historisch Genootschap Warmelda, p. 180-185.
- (20) Moerman, S. et al (2015). *Inventariserend veldonderzoek Burgemeester Ketelaarstraat 25 f+g*, IDDS Archeologie rapport 1837. AWN-correspondent Han Maksymiak, die bij lopende archeologische onderzoeken (2016-2017) op de Warmondse Burgemeester Ketelaarstraat betrokken is, meldde daar tot nu toe geen zwaar muurwerk e.d. te hebben waargenomen.